

Recenze / Reviews

Od krevní msty k postsocialismu

From blood feud to postsocialism

JULIE ŠERTLEROVÁ

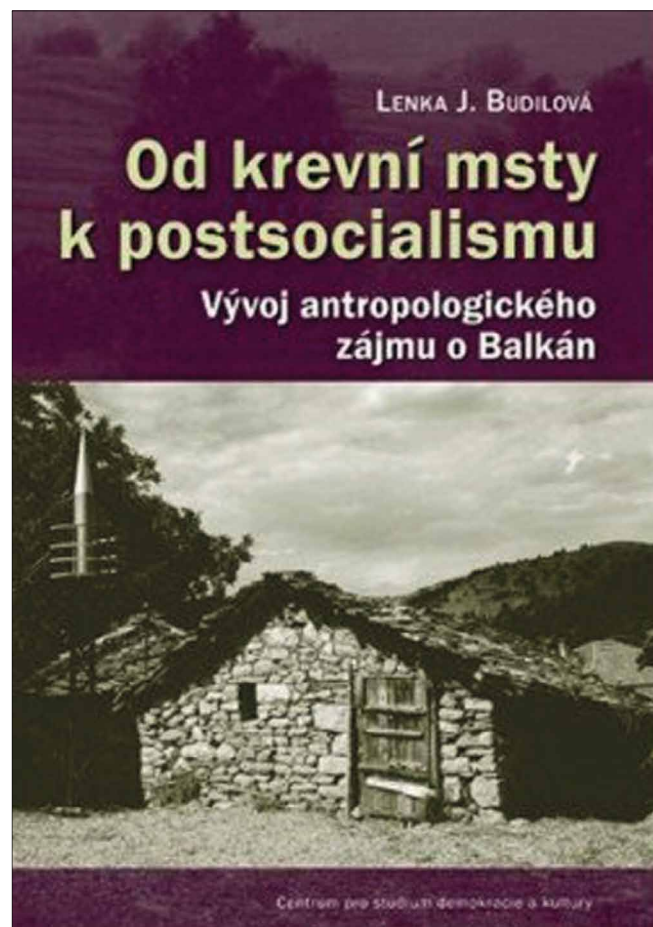
Ústav Etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy

Lenka J. Budilová, působící na Ústavu etnologie FF UK, je antropoložka věnující se studiu antropologie Evropy, příbuzenství a genderu. Se svým manželem Markem Jakoubkem provádějí četné výzkumy bulharské krajanské vesnice Vojvodovo a romských osad východního Slovenska.

Regionálně vzato se kniha *Od krevní msty k postsocialismu* s – jak uvedeno v podtitulu – zabývá územím Balkánu. Region Balkánu spadl v různých dobách do různých konceptuálních schémat – Středomoří, východní Evropa, postsocialistický prostor a jeho antropologický výzkum byl po dlouhou dobu marginalizován. Zkoumání Balkánu podněcovala snaha najít v rámci Evropy jinakost, odlišnost, exotiku, a tak byl obraz východní Evropy produktem badatelů, kteří považovali region za cizí a odlišný a distancovali jej od zbytku světa. V době studené války byla Východní Evropa antropologům méně známá než Nová Guinea a výzkum zde nebyl prestižní, ale průkopnický. Zároveň data pocházející z východní Evropy většinou jen těžce pronikala do širšího antropologického povědomí. Jakým způsobem měnila etnografie balkánského prostoru antropologická paradigmat a posouvala teoretickou debatu v rámci disciplíny?

Na to odpovídá monografie L. J. Budilové, která má „ukázat, jak se anglosaská sociální a kulturní antropologie vztahovala k balkánskému prostoru, jakými způsoby jej zkoumala a jak byl Balkán zobrazován ve výsledných textech“ (s. 5). Text je rozčleněn do pěti kapitol. První kapitola shrnuje západní antropologii a její témata a sleduje postupný vývoj zájmu o Evropu. Provází nás obdobím od počátku 20. století, kdy se v centru zájmu nacházeli „ti druzí“ – malé (*small-scale*), vzdálené, cizokrajné, mimoevropské, exotické společnosti a hlavní metodou jejich zkoumání byl terénní výzkum. Protežovanými tématy byly např. příbuzenské vztahy, rituál, magie a náboženství, ekonomická směna či politická organizace. Oh-

nisko zájmu se začalo měnit až po 2. světové válce s rozpadem koloniálních říší, kdy se terénní výzkumy se začínají realizovat v západních komplexních společnostech, a to nejprve u společenství, která se blížila jejich původnímu zájmu – kočovné skupiny, marginální společenství či malé venkovské rolnické komunity. V 70. letech 20. století začíná být Evropa chápána jako samostatný objekt antropologického zájmu, ale až do 90. byli antropologové zabývající se Evropou marginalizováni. Antropologie Evropy se postupně dokázala vymanit

Přebal knihy: Lenka J. Budilová. *Od krevní msty k postsocialismu. Vývoj antropologického zájmu o Balkán*. 2020. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 217 s. + obrazová příloha. ISBN: 9788073254902.

ze zaměření na lokální problémy a začala se zajímat o otázky urbanizace, byrokratizace, konstruování maskulinity, etnicity či turismu a stala se tak více disciplinární – antropologové se museli naučit pracovat s historií, sociologií, politickou ekonomikou, politologií či demografií. Rozvoj terénních výzkumů v Evropě s sebou nesl proměnu dosavadních metodologických nástrojů i konceptuálního aparátu antropologie.

Páteř knihy tvoří následující tři kapitoly věnující se vývoji antropologického zájmu o Balkán od prvních cestopisů až po současnost. První se věnuje období od konce 18. století, kdy byl Balkán cílem poznávacích cest západoevropských cestovatelů a „Evropské Turecko“ bylo považováno za exotické, až do konce 2. světové války. V tomto období je popsán přerod od cestopisů, ze kterých máme první etnografické poznatky o tehdejší Balkánu, přes detailní popisy kmenů severní Albánie a Černé Hory britské spisovatelky Mary Edith Durham z počátku 20. století, skotskou etnografku Margaret Hasluck věnující se střední Albánii a aspektům místního nepsaného práva, britské historiky Alana Wace a Maurice Thompsona zabývající se transhumantními Vlasy až k předválečným a meziválečným antropologickým výzkumům na Balkáně. Ty se v této době zaměřovaly na „exotické“ fenomény krevní msty a *kuvade* a také na specifický typ balkánské rodiny, označovaný jako „*zádruha*“.

Následující kapitola se věnuje období mezi lety 1945 a 1989, které ovlivnila zejména studená válka. Geopolitický vývoj výrazně ovlivnil dostupnost jednotlivých zemí východních a jihovýchodní Evropy pro antropologický výzkum. Politika určovala volbu země i konkrétní lokalitu výzkumu. Pokud už se antropolog do terénu dostal, byl podroben systematickým sledováním a vládnoucí moc ovlivňovala i témata, která lze či nelze zkoumat. Západní antropologové také byli místním obyvatelstvem podezírání ze špionáže. Tolerovanými tématy byly například folklor či tradiční kultura. Předmětem antropologického zájmu tak v poválečných výzkumech zůstává především vesnice a příbuzenské vztahy. Americký antropolog Eugene Hammel se například zaměřil na instituci *kumstva*, duchovního příbuzenství, které vychází z role svědka na svatbě a následného kmotrovství dítěte ze sňatku vzešlého. Dalšími tématy byly typy domácností, v odkazech na balkánský patriarchát genderová témata, koncept „*honour and shame*“, patron-klientské vztahy a v pozdějších letech také etnicita, urbanizace a šedá ekonomika.

Trojici stěžejních kapitol uzavírá období antropologických výzkumů po roce 1989. Pád východního bloku a otevření hranic znamenal uvolnění podmínek pro západní antropology. Postsocialismus přinesl výzkumy zaměřené na demokratizaci společnosti, de-kolektivizaci, rozpouštění zemědělských družstev a navrácení půdy původním majitelům. Tranzice přinesla rozpad Jugoslávie a válečný konflikt, který sebou obnovil zájem o studium etnicity, nacionalismu, genderu a sexuality a snahy antropologicky vysvětlit příčiny jugoslávské války. S následným politickým sjednocením Evropy v Unii se analyzuje byrokracie a role státu v globalizované společnosti, vztah státu k tradičním společnostem, tržní ekonomika, občanská společnost, ale objevuje se i zájem o paměť a kolek-

tivní identitu a vztahování se k minulosti – ospravedlňování a zpochybňování politických ideologií.

V závěrečné kapitole autorka shrnuje antropologické výzkumy na Balkánu a jejich přínos k vývoji antropologického myšlení. Specifika vidí například v kulturní blízkosti badatelů, politickém kontextu studené války a odlišnosti anglosaské a východoevropské badatelské tradice.

Autrice se cíl popsat vztah antropologie a balkánského prostoru podařil naplnit s lehkostí, která z knihy dělá publikaci nejen odbornou, ale zároveň čtivou i pro laickou veřejnost. Přináší přehled o opomíjené antropologii jihovýchodní Evropy a disciplínu tak představuje na kulturách, s kterými se český čtenář může snáze ztotožnit. Současně zachycuje kromě vývoje myšlení rovněž stěžejní témata balkánského prostoru. Kniha *Od krevní msty k postsocialismu. Vývoj antropologického zájmu o Balkán* se tak může stát základním textem pro seznámení se s problematikou antropologického zájmu o Balkán.

Ebersův staroegyptský lékařský papyrus

Ancient Egyptian medical papyrus Ebers

LADISLAV BAREŠ

Český egyptologický ústav Filozofické fakulty
Univerzity Karlovy, Celetná 20, 110 00 Praha 1

O vyspělosti staroegyptského lékařství svědčí kromě antropologických dokladů a hmotných i ikonografických pramenů i množství dochovaných lékařských textů, často celých sbírek léčebných postupů a návodů na přípravu nejrůznějších medikamentů a prostředků ke zlepšení a upevnění zdraví nebo dosažení krásy. Zcela mimořádné místo mezi původními staroegyptskými lékařskými texty zaujímá papyrus označovaný podle jednoho z prvních majitelů, který ho zároveň také v roce 1875 jako první přeložil a publikoval, německém egyptologovi Georgu Moritzi Ebersovi. S původní délkou více než dvacet metrů patří tento svitek, popsaný celkem sto osmi sloupci textu (obvykle s 20–23 řádky) mezi nejrozsáhlejší dnes známé staroegyptské papýry, v současné době ho ovšem v důsledku poškození za 2. světové války část chybí.

Tento svitek je do určité míry pozoruhodný i díky osobě svého prvního vydavatele – ani v té době nebyl tak zcela obvyklé pojmenovávat dochované starověké texty po vlastní osobě. Za zmínku stojí, že G. Ebers (1837–1898), čelný představitel německé a evropské egyptologie, měl určitý vztah i k českému prostředí. Dvě jeho románová díla se staroegyptskými náměty, *Uarda* a *Dcera královská*, ve své době velmi populární v celé Evropě, vyšly v 80. letech 19. století i v českém překladu a spolu s Ebersovým monumentálním přehledem tehdejších znalostí o starém Egyptě, do češtiny přeloženým jako *Egypt slovem i obrazem*, značně přispěly k rozšíření zájmu o dávnou civilizaci na Nilu v české společnosti. Ebersovy egyptologické